

значення податкових зобов'язань суб'єктів підприємницької діяльності / Ю. Філатов // Юридичний радник. — 2005. — № 2(4).

30. *Ткаченко Н. М.* Податкові системи країн світу та України. Облік і звітність : навч.-метод. посіб. / Н. М. Ткаченко, Т. М. Горова, Н. О. Ільєнко ; за заг. ред. Н. М. Ткаченко. — К. : Алерта, 2004. — 554 с.

31. *Дорнберг Р.* Міжнародне оподаткування / Р. Дорнберг : пер. з англ. — К. : Абрис, 1997. — 304 с.

32. *Славкова А.А.* Аудит личного подоходного налога как превентивная мера справедливого налогообложения физических лиц / А.А. Славкова // Экономика, Социология и Право. — 2011. — № 3. — С. 64—66.

33. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. — <http://zakon.rada.gov.ua>

34. Налоговый кодекс Российской Федерации. — <http://www.nalcodeks.ru>

35. Проект Податкового кодексу України [М. Д. Катеринчук, К. М. Ляпіна]. — http://podatky.in.ua/main_site.swf

Стаття надійшла до редакції 15.05. 2011 р.

УДК 336.71

С.П. Вольська, старший викладач
кафедри менеджменту банківської діяльності,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ЯКІСТЬ АКТИВІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ

АННОТАЦІЯ. В статті проаналізовані якісні та кількісні характеристики активів по банківській системі. Виявлені зовнішні фактори, що впливають на кредитну діяльність банківських установ. Досліджені заходи по реструктуризації проблемної банківської заборгованості на макро- і мікроекономічному рівнях.

КЛЮЧЕВІ СЛОВА: якість активів, фінансова стійкість банку, Національний банк України, кредитний портфель, портфель цінних бумаг.

ABSTRACT. The article analyzes the qualitative and quantitative characteristics of asset quality in the banking system. There are external factors that influenced the lending activities of banking institutions. Study measures to restructure the bank debt problem at the macro and micro levels.

KEY WORDS: asset quality, financial stability of the bank, National Bank of Ukraine, the loan portfolio, securities portfolio.

АННОТАЦІЯ. В статті проаналізовано якісні та кількісні характеристики якості активів по банківській системі. Виявлено зовнішні фактори, що

вплинули на кредитну діяльність банківських установ. Досліджено заходи щодо реструктуризації проблемної банківської заборгованості на макро- та мікроекономічному рівнях.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: якість активів, фінансова стійкість банку, Національний банк України, кредитний портфель, портфель цінних паперів.

Якість активів надзвичайно рухливий параметр і є важливим фактором фінансової стійкості банку, який потребує постійного аналізу й оцінки. Невід'ємною складовою фінансової стратегії кожного банку є оцінка якості активів, в межах якого аналізується їх структура і динаміка, якість кредитного та інвестиційного портфелів.

Якісні характеристики банківських активів є традиційними напрямками аналітичних досліджень, адже аналіз активів дозволяє виявити важливі тенденції в діяльності та фінансовій стійкості банку (у розрізі загальних статей його балансу) і визначити фінансовий потенціал банку.

Оцінювання якості активів представляє собою оцінку ефективності управління банком своїм балансом, тобто по суті, всім своїм бізнесом. При цьому беруться до уваги альтернативні варіанти формування (переформування) портфелів банку з урахуванням їх розміру. На основі аналізу якості портфелів банк визначає потребу в резервах на покриття очікуваних збитків за всіма видами послуг. Недостатня увага до виявлення вимірювання, управління та обмеження ризиків, які виникають під час здійснення активних операцій є головною причиною банкрутства банків.

Для оцінювання якості активів, як складової фінансової стійкості, слід проаналізувати якісні і кількісні її характеристики до яких відноситься:

- абсолютні зміни кінцевих показників порівняно з початковими (базисними);
- темпи зростання або приросту показників в аналітичному періоді;
- структура кредитного та інвестиційного портфелів;
- коефіцієнтний аналіз показників якості активів.

Проаналізуємо якість активів банківської системи та АКБ «Укрсоцбанк» у розрізі вище зазначених напрямів. Для цього проаналізуємо динаміку основних показників активів за період 2007—2010 рр. (табл. 1).

Як свідчать дані таблиці, в 2007—2008 рр. кредитна активність банків набула ознак «буму», заснованого на ірраціональних

очікуваннях. Темпи приросту сягають 175,9 % і 154,5 % по банківській системі та 178,9 % і 159 % по АКБ «Укрсоцбанк». Відмітимо, що нарощування швидкими темпами банками обсягів кредитування призвело до значного зростання кредитних ризиків, зокрема кількісне зростання кредитів знаходилося у діаметральній протилежності до рівня їх якості.

Таблиця 1

ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ ДІЯЛЬНОСТІ В ЧАСТИНІ АКТИВІВ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА АКБ «УКРСОЦБАНК» ЗА 2007—2010 РР.

Показники			Роки, станом на 1 січня			
			2008	2009	2010	2011
Чисті активи	Банківська система	млн грн	599396	926086	880302	942088
		приріст, %	175,9	154,5	95,1	107,0
	Укрсоцбанк	млн грн	31227	49695	43411	41604
		приріст, %	178,1	159,1	87,4	95,8
		частка у БС, %	5,2	5,4	4,9	4,4
Портфель цінних паперів	Банківська система	млн грн	28172	16891	38576	93702
		приріст, %		60,0	228,4	242,9
	Укрсоцбанк	млн грн	969	709	588	3447
		приріст, %	321,9	73,2	82,9	586,2
		частка у БС, %	3,4	4,1	1,5	3,6
Кредитний портфель	Банківська система	млн грн	485507	792384	747348	755030
		приріст, %	180,0	163,2	94,3	101,0
	Укрсоцбанк	млн грн	23623	42592	40557	37474
		приріст, %	190,1	180,3	95,2	92,4
		частка у БС, %	4,9	5,4	5,4	5,0

Джерело: Складено за даними НБУ та АКБ «Укрсоцбанк» [1; 2]

Порівнюючи основні показники діяльності в частині активів по банківській системі та АКБ «Укрсоцбанк» за 2010 р. (табл. 2), можна спостерігати, що позитивна динаміка зберігалася лише за портфелем цінних паперів.

Таблиця 2

**СЕРЕДНЬОРІЧНИЙ ПРИРІСТ ОСНОВНИХ ПОКАЗНИКІВ
ДІЯЛЬНОСТІ В ЧАСТИНІ АКТИВІВ ПО БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ
ТА АКБ «УКРСОЦБАНК» ЗА 2007—2010 рр.**

Показники	Середньорічний приріст, %		Значення приросту за 2010 р., %		Приріст (+), убиток (–) 2010, %	
	БС	Банк	БС	Банк	БС	Банк
Чисті активи	33,1	30,4	7,0	– 4,2	– 26,1	– 34,6
Портфель цінних паперів	77,1	166,1	142,9	486,2	65,8	320,1
Кредитний портфель	134,6	139,5	1,0	– 7,6	– 133,6	– 147,1

Джерело: Розрахунки здійснено за даними НБУ та АКБ «Укрсоцбанк» [1; 2]

Цей факт підтверджує, що для забезпечення якості активів доцільно ефективніше підходити до їх диверсифікації, що унебезпечить банки від надмірного ризику, який виникає через неповернення кредитів.

Відмітимо, що характерними ознаками процесу банківського кредитування 2007—2008 рр. є: поверхнєве і необґрунтоване визначення фінансового стану та кредитоспроможності позичальників; неналежне проведення оцінки заставного забезпечення за кредитом; невідповідність валюти кредитування, валюті доходів позичальника, зокрема значне зростання обсягів кредитів саме в іноземній валюті (переважно у дол. США), що призвело до зростання валютних ризиків; фінансування кредитів в іноземній валюті переважно за рахунок коштів залучених на зовнішніх ринках; відсутність якісного і об'єктивного моніторингу ринку за фінансовим станом боржників під час усього строку дії кредитного договору; нехтування принципом мінімізації ризиковості кредитних вкладень і спрямування усіх зусиль на отримання максимальних прибутків.

Дані ознаки визначають саме недоліки у кредитній політиці багатьох вітчизняних банків і, як наслідок, формування ними неякісного кредитного портфеля. Виявлення проблем у кредитній діяльності банківських установ значною мірою було спричинено також впливом зовнішніх факторів, зокрема: 1) розгортанням кризових явищ в економічно розвинутих країнах світу, що зумо-

вило погіршення макроекономічної кон'юнктури й послаблення ділової активності економічних суб'єктів; 2) курсовими коливаннями, зокрема девальвацією гривні, що призвело до зміщення валютного ризику на приватний сектор і спричинило нестабільність обмінного курсу. Зокрема, гривня знецінилася на 50 % з початку 2009 р. і майже на 70 % відносно найвищого рівня (4,5 гривні за долар на початку липня 2008 р.). Відносно, для тієї категорії позичальників, які отримують доходи у національній валюті, вартість валютних кредитів у гривневому еквіваленті істотно зросла, що негативно відобразилося на їх кредитоспроможності [3].

Вплив вищезазначених факторів суттєво погіршив стан банківських кредитів, призвів до збільшення частки проблемних активів, що в кінцевому підсумку спричинило зростання сумнівної та безнадійної заборгованостей. Так, у 2007—2009 рр. структура кредитного портфеля АКБ «Укрсоцбанк» характеризувалась такими показниками: обсяг кредитного портфеля значно знизився у 2009 р. (з 44548 млрд грн до 40730 млрд грн). Структура кредитного портфеля зазнала незначних змін, однак, суттєво зменшилась частка за споживчими кредитами фізичних осіб з 31,7 % до у 2007 р. до 19,1 % та 18,7 % у 2008—2009 рр.).

Слід відмітити, що у 2008—2009 рр. загрозою для банківської системи України стало зростання обсягів проблемних кредитів (у 12 разів, вони сягнули 77,3 млрд грн, а частка в кредитному портфелі збільшилася з 1,4 до 10,7 %). Це є свідченням високих ризиків у банківській системі та зумовлює значні відрахування у резерви на покриття збитків за активними операціями (відношення резервів до активів зросло з 3,3 до 12,6 %) [4, с. 29]. Виникли додаткові операційні витрати, пов'язані з поверненням проблемних кредитів, замороження коштів у неприбуткових активах, що зумовило зменшення прибутковості банку, погіршення стану ліквідності. В цей час значно погіршились рейтинги банків, що спричинило зниження рівня довіри з боку вкладників та інвесторів.

Іншою проблемою для вітчизняних банків є також те, що дві третини кредитів, наданих фізичним особам, — це кредити в іноземній валюті. При цьому 70,4 % валютних кредитів населенню було надано найбільшими банками України. Ще 15,6 % банками II групи. Залучення банківських ресурсів та їх розміщення здійснюється на основі плати, якою є процентні ставки з їх диференціацією за термінами і категоріями клієнтів у розрізі національної та іноземної валюти.

У табл. 3 представлено динаміку змін процентних ставок за кредитами і депозитами в національній та іноземній валюті. Як свідчать дані, вартість депозитних ресурсів у національній та іноземній валюті в період фінансової стабільності характеризується незначним відхиленням. Загалом зниження процентних ставок за депозитами для банків є позитивним явищем, оскільки означає залучення дешевих ресурсів, що в подальшому позитивно впливатиме на кредитний портфель і конкурентоспроможність банків. Підвищення вартості ресурсів спричиняє зростання витрат банку. Втім, для залучення коштів на внутрішньому ринку банки змушені підвищувати активність вкладників за допомогою депозитних ставок. Так, найвищі депозитні ставки в національній та іноземній валюті у 2009 р. Враховуючи несприятливу економічну ситуацію, ускладнення умов доступу до зовнішніх джерел фінансування, погіршення фінансового стану суб'єктів господарювання і населення в цілому, для залучення ресурсів, підтримання ліквідності банківської системи відбулося підвищення депозитних ставок в національній валюті до 14,0 % і в іноземній — до 9,2 %.

Зниження процентних ставок за кредитами є позитивним для активізації діяльності суб'єктів господарювання і задоволення потреб фізичних осіб. Утім, в умовах економічної нестабільності і через зростання депозитних ставок у національній та іноземній валютах, відбулося подорожчання кредитів за 2009 р. до рівня 14,0 та 9,2 % відповідно.

Таблиця 3

**ДИНАМІКА СЕРЕДНЬОЗВАЖЕНИХ ПРОЦЕНТНИХ СТАВОК
БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ ЗА КРЕДИТАМИ ТА ДЕПОЗИТАМИ, %**

Показники		Роки, станом на початок					
		2006	2007	2008	2009	2010	2011
Кредити	у національній валюті	16,4	15,4	14,4	17,8	20,9	15,9
	в іноземній валюті	11,5	11,3	11,3	11,6	10,0	10,6
Депозити	у національній валюті	8,5	7,6	8,2	9,9	14,0	10,6
	в іноземній валюті	6,8	5,8	5,8	5,4	9,2	7,9

Джерело: Складено на основі статистичних даних НБУ [1]

Варто відмітити, що підвищення якості банківських активів, реструктуризація проблемних кредитів набуває особливо важливого значення щодо забезпечення ефективної кредитної діяльно-

сті банків зокрема, та їх стабільного розвитку й фінансової стійкості в цілому.

Заходи щодо реструктуризації проблемної банківської заборгованості повинні бути комплексними і застосовуватися на макро- та мікроекономічному рівнях. Зокрема, НБУ в контексті створення правових умов для банків по реструктуризації боргів позичальників 5 лютого 2009 року прийняв постанову № 49 «Про окремі питання діяльності банків», згідно якої банкам на період до 01.01.2011 року дозволено: урахувувати до розрахунку регулятивного капіталу субординований борг, наданий в іноземній валюті, за курсом на звітну дату; установити максимальне значення відсоткової ставки за залученими коштами на умовах субординованого боргу в іноземній валюті не вище Libor (на відповідну дату) за дванадцятимісячними міжбанківськими депозитами плюс 12 %; самостійно та на власний ризик, з урахуванням фінансового стану позичальників — фізичних осіб, приймати рішення про реструктуризацію наданих їм кредитів і здійснювати оцінку їх фінансового стану та стану обслуговування боргу без урахування факту такої реструктуризації відповідно до вимог «Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків»; підвищувати на один рівень категорію реструктуризованої кредитної операції з позичальниками, яких віднесено до класів «Б», «В» та «І», за якою стан обслуговування позичальником боргу протягом останніх шести місяців визначений як «добре», за умови, що кредитним договором встановлено строк погашення основного боргу та відсотків (комісій) не рідше одного разу на місяць.

Окрім цього банкам рекомендовано здійснювати реструктуризацію заборгованості з дотриманням таких принципів: створення умов для забезпечення відновлення платежів за кредитом шляхом продовження строків дії кредитних договорів та (або) зменшення щомісячних платежів до прийнятного рівня, виходячи з фінансових можливостей позичальника; незастосування штрафних санкцій (пені, штрафи тощо) за реструктуризованими кредитами в разі забезпечення позичальниками умов додаткового договору або дострокового їх погашення.

Проблеми з сумнівною та безнадійною заборгованістю вирішуються на макроекономічному рівні також шляхом здійснення процедури викупу проблемних активів (які під впливом макроекономічних, ринкових та інших факторів схильні до суттєвого впливу ризиків (знецінення), зокрема кредити надані під заставу неру-

хомості) уповноваженими сануючими державними організаціями з метою подальшого управління (реструктуризація, продаж) ними.

Зокрема, створюють спеціалізовані корпорації для цілеспрямованої роботи з банківськими активами такого типу. В даному контексті, як зазначив А. А. Хандриков [5, с. 62], для роботи з проблемними активами застосовують централізований підхід. Децентралізований підхід передбачає створення відповідних структур за межами банків, а централізований — створення органами державної влади Спеціалізованої корпорації з викупу та управління проблемними активами всієї банківської системи. У даному випадку (при централізованому підході) проблемні активи обмінюють на боргові зобов'язання чи акції корпорації, або боргові зобов'язання держави. Зазначимо, що цим може займатися і центральний банк (зокрема, розширюються його повноваження) або агентство з реструктуризації.

Важливим аспектом під час процедури викупу є оцінка проблемних активів. Загальноприйнятою і поширеною практикою є визначення ціни продажу активу за його поточною дисконтованою вартістю. З цієї метою кредити поділяються на дві основні групи, зокрема незабезпечені, реалізація яких здійснюється з більшим дисконтом і забезпечені, котрі отримують вищу вартісну оцінку.

У майбутньому банкам з метою недопущення зростання і виникнення проблемної заборгованості необхідно зробити більш жорсткими правила щодо надання кредитів, забезпечити об'єктивну оцінку фінансового стану позичальників, контролювати хід кредитного процесу здійснюючи цільові перевірки, значно підвищити ефективність систем управління ризиками.

Література

1. Національний банк України: Сайт у мережі Інтернет. — www.bank.gov.ua
2. АКБ «Укрсоцбанк»: Сайт у мережі Інтернет. — www.usb.com.ua
3. Дзюблук О.В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи: Монографія / О. В. Дзюблук, Р. В. Михайлик. — Тернопіль, 2009. — 316 с.
4. Карчева Г. Основні проблеми розвитку банківської системи України в посткризовий період та шляхи їх вирішення / Карчева Г. // Вісник НБУ. — 2010. — № 9. — С. 26—32.
5. Хандриков А. А. Международный опыт управления проблемными активами / А. А. Хандриков // Финансы и кредит. — 2003. — № 15 (129). — С. 61—66.

Стаття надійшла до редакції 30.05.2011 р.